

G. W. Bush ve H. B. Obama Dönemlerinde ABD'nin Afrika'yla Ticari İlişkilerine Yönelik Bir Değerlendirme

Hasan Aydın

İstanbul Medeniyeti Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD
İstanbul, Türkiye, hsn-aydin@hotmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 23.04.2020

Kabul: 25.05.2020

Yayın: 30.06.2020

Anahtar Kelimeler:

G. W. Bush,
H. B. Obama,
ABD,
Afrika,
Ticaret.

Bu makalede Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afrika'yla olan ticari ilişkilerinin G. W. Bush ve H. B. Obama dönemlerindeki seyri ve söz konusu ilişkilerde etkili olan temel dinamikler ele alınmaktadır. Bush döneminde ülkesinin Afrika ile olan ticaret hacmi büyük oranda artış göstermiştir. Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası'nın (AGOA) desteklenilmesi, kıtadan genellikle enerji ürünlerinin ithal edilmesi ve dolayısıyla Washington yönetimi aleyhine büyüyen ticari açık bu dönemde iki taraf arasındaki ticaretin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Obama döneminde ise ülkesinin kıta ülkeleri ile olan ticaret hacmi sert bir düşüş göstermiştir. Bunu ortaya çıkaran faktörler 2008 yılında ABD'de patlak veren finansal krizin etkileri ve Obama yönetiminin enerjide dışa bağımlılığı azaltma çabaları olarak nitelendirilebilir. Özellikle bu dönemde ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret açığı hızla giderilmiş, hatta 2014 ve 2015 yıllarında Washington yönetimi lehine bir ticaret fazlası ortaya çıkmıştır. Makalede ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin muhtevasının bir bütün olarak analiz edilmesi ve bu ülkenin kıta ile olan ticari ilişkilerindeki değişimin karşılaştırmalı analiz yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır.

An Appraisal Towards US Commercial Relations with Africa During the Periods of G. W. Bush and H. B. Obama

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 23.04.2020

Accepted: 25.05.2020

Published: 30.06.2020

Keywords:

G. W. Bush,
H. B. Obama,
USA,
Africa,
Trade.

In this article, the course of trade relationships of the United States of America (USA) with Africa in the periods of G. W. Bush and H. B. Obama eras, and the basic dynamics affecting the relations in question are handled. During the Bush era, the trade volume of his country with Africa increased significantly. The supporting the African Growth and Opportunity Act (AGOA), the importation of energy products from the continent, and thus the growing trade deficit against the Washington administration had constituted the main framework of trade between the two sides during this period. In the Obama period, the trade volume of his country with the continental countries decreased sharply. The factors that led to this can be described as the effects of the financial crisis that erupted in the USA in 2008 and the efforts of the Obama administration to reduce foreign dependency in energy. Especially, in this period, the trade gap between the USA and African countries was rapidly resolved, and in 2014 and 2015, a trade surplus appeared in favor of the Washington administration. In the article, it is aimed to be analyzed the content of trade between the USA and African countries as a whole and examined the change in this country's trade relations with the continent by using comparative analysis method.

Atf/Citation: Aydın, H. (2020). G. W. Bush ve H. B. Obama dönemlerinde abd'nin afrika'yla ticari ilişkilerine yönelik bir değerlendirme, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 34-47.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Afrika'nın uluslararası siyasetteki önemi her geçen gün artmaktadır. 2000 yılında bu coğrafyayı “umutsuz kıta” (hopeless continent) olarak tasvir eden Amerikan medyası, aradan geçen kısa sayılabilecek bir zaman diliminin ardından burayı “yükselen kıta” (rising continent) olarak ifade etmeye başlamıştır (Yücel, 2018). Geçtiğimiz on yıl içerisinde Afrika'nın önemini vurgulayan Amerikalı diplomatlar ise, bu kıtayı “yarının savaş alanı” olarak nitelendirmektedirler. Afrika, mevcut şartlar altında, sahip olduğu doğal kaynakları, 1,2 milyarı aşkın nüfusu ve gelişime son derece elverişli pazar olanakları nedeniyle uluslararası siyasetteki devamlılığını sağlamak ya da etki alanını arttırmak isteyen bir aktörün kolay kolay görmezden gelemeyeceği bir coğrafya hüviyetindedir (Tandoğan, 2018).

Soğuk Savaş yıllarından günümüze kadar uzanan süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afrika'ya olan ilgisi sahadaki rakiplerinin ilgisiyle doğru orantılı olarak artmış ya da azalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında, söz konusu coğrafyada artan Sovyet nüfuzuna paralel olarak etkisini arttıran Washington yönetimleri, bu ülkenin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından kıtaya olan ilgisini nispeten yitirmiştir. Buna rağmen kapitalizm-komünizm rekabetinin sona ermesini izleyen yıllarda dünya üzerindeki en nüfuzlu güç olan ve kıta ülkelerinin en büyük ticaret ortağı olma vasfını elinde bulunduran ABD'nin, kıtaya olan ilgisinin tekrar canlanması, 2000li yıllarda Çin'in Afrika'daki faaliyet alanlarını arttırması ve kıtada her geçen gün daha fazla nüfuz elde etmesiyle olmuştur. Çin'in kıta ülkeleri ile olan ilişkilerini bilhassa ekonomi sahasına yoğunlaştırması ve zaman içerisinde Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olma vasfını ABD'nin elinden alması, ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin niteliğini daha da önemli kılmış ve söz konusu ilişkilerin incelenmesini kaçınılmaz bir hale getirmiştir.

Bu nedenle, bu çalışmada Çin'in Afrika'da ekonomik olarak doruğa ulaştığı 2000li yıllarda ABD'nin Afrika ülkeleri ile olan ekonomik ilişkileri birbirinden oldukça farklı bir anlayışa sahip iki başkan olan George W. Bush ve H. Barack Obama'nın iktidarları üzerinden incelenecektir. Bu kapsamda, ABD'nin genelde Afrika ülkeleri ile özelde ise Çin-ABD rekabetinin yoğunlaştığı alan olan Sahraaltı Afrika bölgesi ile olan ticari ilişkilerine odaklanılan bu çalışmanın Giriş bölümünün ardından gelen ikinci ve üçüncü bölümlerinde, her iki başkan döneminde ABD'nin Afrika ülkeleri ile olan toplam ticaret hacmi, ticaret açığı, ticarete öne çıkan ürünler, ithalat-ihracat ortakları ve kıtadaki rakiplerine nispeten mevcut ticari başarıları ya da başarısızlıkları bir bütünün parçaları olarak ayrı ayrı ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulguların kısa bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Özetle, çeşitli akademik çalışmalardan, gazete ve dergi yazılarından, analizlerden ve raporlardan yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada her iki başkan döneminde ABD'nin Afrika ile olan ticari ilişkilerinin nasıl şekillendiği, söz konusu ilişkilerin muhtevassını etkileyen temel etkenlerin ne olduğu ve başkanların ne yönde bir strateji izlediği sorularına yanıt aranacaktır. Ulaşılmaya çalışılacak olan nihai nokta Bush döneminden Obama dönemine doğru ilerleyen süreçte, ABD'nin kıta ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerinde gerileme görüldüğü ve bu alanda rakiplerinin gerisinde kalmaya başladığı gerçeğidir.

BUSH DÖNEMİNDE ABD-AFRİKA TİCARETİ

2000 yılının kasım ayında düzenlenen başkanlık seçimlerini kazanan ve teamüller gereği 2001 yılının ocak ayında ABD'nin başkanlık koltuğuna oturan Bush, seçim kampanyası boyunca dillendirdiği milliyetçi ve ağırlıklı olarak iç politikayı hedef alan söylemleri nedeniyle içe kapanık bir başkan olacağı izlenimi uyandırmıştı. Ne var ki, iktidarının sekizinci ayı dolmadan 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırılar Bush yönetiminin bütün iç ve dış politika stratejilerini derinden etkileyerek yeni başkanın Amerikan tarihinin en müdahaleci ve hatta çoğu görüşe göre en

saldırgan devlet başkanı haline gelmesine önemli katkılarda bulundu (Daalder & Lindsay, 2003: 79). Gelinen noktada, “Terörle Savaş (War on Terror)” adı altında İslami radikalizm ya da İslami terörizm olarak adlandırdığı şiddet hareketleri başta olmak üzere küresel terörizmi kendisine “yeni öteki” olarak seçen Bush yönetimi, bir yandan terörist unsurları besledikleri ve kimyasal silah bulundurdıkları iddiaları nedeniyle Afganistan ve Irak’a bu doktrin kapsamında savaş açarken, diğer yandan demokrasinin teşviki, karşılıklı ticaret ve dış yardımlar yoluyla başarısız devletler (failed states) olarak ifade edilen siyaseten istikrarsız bazı devletler başta olmak üzere çeşitli dünya ülkelerini güçlendirerek terörist unsurların faydalanabileceği yönetilemeyen alanları en aza indirme yolunu seçti (Carothers, 2007: 4).

11 Eylül’de gerçekleşen saldırıların ardından ABD’nin iç ve dış politikasında güvenlik unsurunun ön plana çıkmasıyla birlikte, Şahinler olarak da isimlendirilen Yeni-Muhafazakâr (Neo-conservative) görüşü savunanların Bush’un yönetim anlayışı ve ABD dış politikası üzerindeki etkileri her geçen güç arttı. Güvenliğe ve demokrasiye ilişkin birçok yaklaşımlarının yanı sıra “içte ve dışta serbest piyasa ekonomisinin korunması” ve “küresel anlamda ticaretin geliştirilmesi” argümanlarını da şiar edinen bu grup, başkanlığı döneminde Bush’un dış politika stratejilerini şekillendirme noktasında oldukça önemli bir rol oynadı (Türkmen, 2005: 171). Bu doğrultuda, asırlardır yoksulluk, ilkelik, açlık, susuzluk vb. olumsuz ithamlarla ön plana çıkarılmasına rağmen gerek sahip olduğu kaynakları gerek nüfusu gerekse ticaret ve yatırım potansiyeli ile 21. yüzyılda uluslararası siyasetin başat aktörlerinin dikkatini üzerine çekmeye ve söz konusu aktörleri bu konuda bir rekabete sevk etmeye başlayan Afrika ülkeleri Bush yönetiminin de ilgisini celp etti. Bush yönetimi kıtaya yalnızca güvenlik vb. saikler üzerinde değil, ekonomik saikler üzerinden de yaklaşma arzusundaydı. Öyle ki, Başkan Bush tarafından 2002 ve 2006 yıllarında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejileri incelendiğinde kıta ülkelerinin refaha kavuşturulmasının ancak Afrika ülkeleri ile karşılıklı ticaretin geliştirilmesi ve serbest pazar pratiklerinin kıtada tam manası ile tatbik edilmesi ile mümkün olduğu iddia edilmekteydi (Bush, 2002; Bush, 2006).

Başkan Bush’un Afrika ile ilişkiler söz konusu olduğunda Ulusal Güvenlik Stratejilerinde sık sık vurgu yaptığı “Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA)” Bush döneminde ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin amiral gemisi niteliğindedir (Williams, 2015: 1). 2000 yılında Cumhuriyetçilerin ve Demokratların güçlü mutabakatıyla Kongre’den geçirilen ve Başkan Clinton tarafından ilan edilen bu yasa, başlangıçta Afrika’daki 35 ülkeden 6400 ürünün ve kobilerin Amerikan pazarına girişini kolaylaştıran bir anlaşma olarak dikkat çekmekteydi. Bush dönemine gelindiğinde ise yasadan yararlanan Afrika ülkelerinin sayısı 38’e çıkarıldı (Gerstenfeld & Njoroge, 2003: 14-15). Ne var ki AGOA, daha ziyade kıtanın enerji ürünlerine odaklanması, Amerikalı üreticilerin lehine birtakım düzenlemeler içermesi, ticaret ile ilgili olmadığı düşünülen bazı önkoşulları (demokrasi, iyi yönetim, şeffaflık vb.) içermesi nedeniyle sıklıkla eleştirilmekteydi. Amerikalı üreticilerinin önemli bir bölümü ise Afrika’dan getirilecek olan ürünlerin Amerikan pazarlarını istila edeceği endişesiyle bu yasaya karşı çıkmaktaydı (Ensor, 2013). Bütün bu eleştirilere rağmen, Bush’un iktidarı süresince, sefeli ve demokrat bir başkan olan Clinton tarafından hayata geçirilmesine rağmen, AGOA güçlü bir şekilde desteklendi ve ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticaret hacminin artmasında ciddi manada bir katkı sağladı.

Bush’un iktidarının ilk yıllarında, AGOA’nın rüzgarını da arkasına alan ABD’li politika yapımcılar Afrika ülkeleri ile olan ticareti “oldukça sağlam”, “kapsamlı” ve “bütünsel” olarak ifade etmekteydiler (Corey, 2009). Bush’un başkanlığının ilk yılı olan 2001 yılında ülkesi ile kıta ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 37,5 milyar dolara karşılık gelmekteydi. Görev süresinin sona erdiği 2008 yılındaysa ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi yaklaşık dört kat artarak 141,7 milyar dolara yükseldi (United States Census Bureau, 2019). Yine de ABD’nin kıta ülkeleri ile olan ticareti dünyanın

tamamına ilişkin ticareti ile kıyaslandığında oldukça küçük bir yüzdeye denk düşmekteydi. Örneğin, Bush yönetiminin iktidarının son yılında Sahraaltı Afrika ülkelerine gerçekleştirilen ihracat miktarı toplam ihracatının %1,6'sını, ithalat miktarı ile toplam ithalatının %4,1'ini oluşturmaktaydı (Jones, 2010: 6). Başkan Bush'un iktidarı boyunca Washington yönetimi ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi adına, karşılıklı ticaret hacminin yıllar içerisindeki değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (United States Census Bureau, 2019):

Tablo 1: ABD'nin Kıta Ülkeleri ile Olan Toplam Ticaret Hacmi: 2001-2008

Yıl	Ticaret Hacmi (Milyar \$)
2001	37.5
2002	32.7
2003	42.6
2004	58.8
2005	80.5
2006	98.9
2007	115.4
2008	141.7

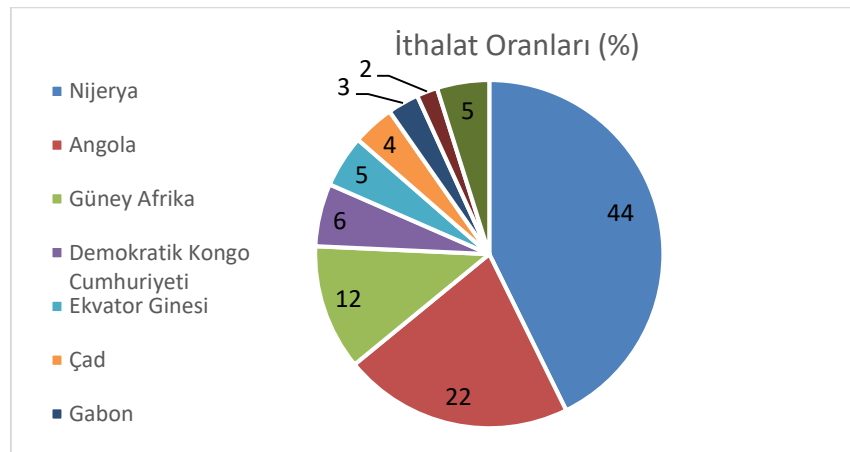
Karşılıklı aktörler arasındaki ticari ilişkilerin niteliğinin anlaşılabilmesi noktasında ticaret hacmi tek başına yeterli bir veri olarak görünmemektedir. Zira söz konusu ilişkileri incelerken, ticaret hacminin yanı sıra ithalat ve ihracat arasındaki dengeden/dengesizlikten kaynaklanan ticaret açığı, gerçekleşen ticaret sırasında hangi ürünlerin alınıp hangi ürünlerin satıldığı ve gerçekleşen ticarete hangi ülkelerin ön plana çıktığı gibi hususlara da odaklanılmalıdır. Ancak bu şekilde, aktörler arasındaki ticari ilişkinin niteliği anlaşılacaktır. Bu kapsamda, Bush döneminde ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler bir bütün olarak incelendiğinde, mevzubahis ticari ilişkilerin büyük oranda ABD aleyhine bir dış ticaret açığı yaratacak şekilde gerçekleştiği ve açık miktarının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Örneğin Bush'un iktidarının ilk yılı olan 2001 yılında Afrika'ya yönelik olarak gerçekleştirdiği 12,1 milyar dolar değerindeki ihracata karşılık kıta ülkelerinden 25,4 milyar dolar değerinde ithalat yapan ABD, kıta ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinde 13,3 milyar dolar değerinde bir dış ticaret açığının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bush'un iktidarı bıraktığı 2008 yılına gelindiğinde ise bu rakam 28,3 milyar dolar değerindeki ihracat hacmine karşılık 113,4 milyar dolarlık ithalat hacmi nedeniyle 85,1 milyara kadar yükselmiştir (United States Census Bureau, 2019). ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin kapsamının daha iyi anlaşılabilmesi adına, aşağıdaki tabloda Bush döneminde bu ülkenin Afrika'yla kurduğu ithalat-ihracat ilişkisi ve yıllar içerisinde ortaya çıkan ticaret açığı gösterilmektedir (Duffin, 2020; United States Census Bureau, 2019):

Tablo 2: Bush Döneminde ABD-Afrika Ticaret Dengesi: 2001-2008

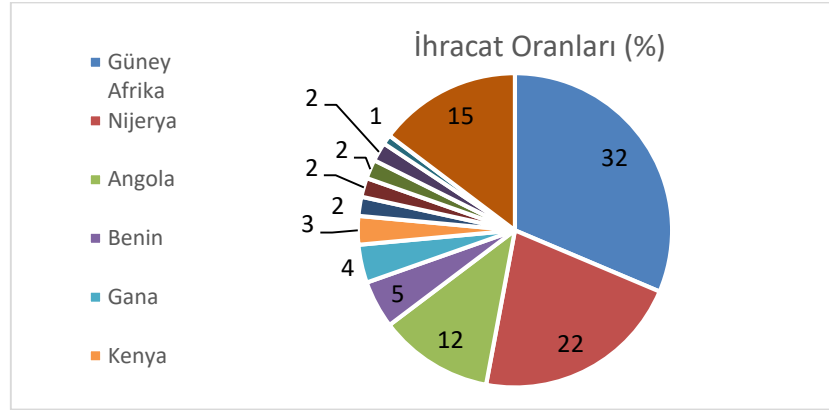
Yıl	İthalat (Milyar \$)	İhracat (Milyar \$)	Ticaret Açığı (Milyar \$)
2001	25.4	12.1	-13.3
2002	22.1	10.6	-11.5
2003	32.2	10.6	-21.6
2004	45.6	13.2	-32.4
2005	65.2	15.3	-49.9
2006	80.4	18.5	-61.9
2007	92	23.4	-68.6
2008	113.4	28.3	-85.1

ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacminin Bush'un başkanlığının ilk yılından son yılına kadar yaklaşık 6,5 kat artmasının temel nedeni ise bu ülkenin kıta ülkelerinden gerçekleştirdiği enerji transferiydi. Zira Washington yönetiminin bilhassa Sahraaltı Afrika'dan ithal ettiği ürünlerin temelini enerji ürünleri oluşturmaktaydı. Öte yandan, platinyum ve elmas gibi değerli maden ve mineraller de tercih edilen ithalat ürünleri arasındaydı (Jones, 2010: 8). 2006 yılında bölge ülkelerinden gerçekleştirilen ithalatın %81'ini, 2008 yılında ise %83'ünü enerji ürünleri teşkil etmekteydi (Langton, 2008: 7). Petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının dışında ise, tarım ürünleri, imalat sanayi ürünleri ve tekstil ürünleri kıta ülkelerinden ithal edilen başlıca ürünler arasındaydı (Meltzer, 2016). Bu ülkenin Afrika'ya ihraç ettiği ürünler ise çeşitlilik arz etmekteydi. Örneğin, 2008 yılında kıtaya ihraç edilen ürünlerin %22'sini makine ve ekipmanları, %17'sini nakliyat ekipmanları, %8'ini tarım ürünleri, %8'ini mineral yakıtlar, %7'sini uçaklar ve ekipmanları, %6'sını ile elektrikli makineler oluşturmaktaydı (United State International Trade Comission, 2019).

Bush'un iktidarda olduğu dönemde ABD'nin Sahraaltı Afrika ile olan ekonomik ilişkilerindeki ithalat ve ihracat ortakları incelendiğinde de, dış ticaret açığına ve ithalat ile ihracat ürünlerine benzer bir tablo ile karşılaşılmaktaydı. Zira belirtilen dönemde bu ülkenin başlıca ithalat ortaklarını Nijerya, Angola, Güney Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Çad, Gabon ve Fildişi Sahili gibi ülkeler oluşturmaktadır. İhracat ortaklarında ise Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Angola, Benin, Gana, Kenya, Etiyopya, Gabon, Namibya ve Fildişi Sahili gibi ülkeler ön plana çıkmaktaydı. 2008 yılı verileri göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin Afrika'dan gerçekleştirdiği toplam ithalatın yaklaşık %78'inin, gerçekleştirdiği toplam ihracatın ise %66'sının Nijerya, Güney Afrika ve Angola gibi kaynak zengini ülkelerle gerçekleştiği görülebilmektedir (United States International Trade Comission, 2019). Bu durum, Bush döneminde kıta ülkeleri ile ticari ilişkilerde enerji kaynaklarının ön plana çıkışını ve söz konusu ilişkide Washington yönetimi aleyhine gelişen ticaret açığını ortaya koyması itibarıyla önemlidir. Meselenin daha detaylı bir şekilde irdelenebilmesi adına, 2008 yılında ABD ile Sahraaltı Afrika ülkeleri arasındaki ithalat ve ihracatta ön plana çıkan ülkeler aşağıda gösterilmiştir (United States International Trade Comission, 2019):

Grafik 1: ABD'nin 2008 yılında Sahraaltı Afrika'da İthalat Alanındaki Ortakları

Grafik 2: ABD'nin 2008 yılında Sahraaltı Afrika'da İhracat Alanındaki Ortakları

Gelinen noktada, her ne kadar 21. yüzyıl ile birlikte Afrika'yla ilişkiler bağlamında ABD'ye rakip olarak sıvrılabilecek yeni kıta dışı aktörler ortaya çıkmışsa da, Bush yönetiminin iktidarı boyunca bu devlet kıtanın en önemli ticaret partneri olma vasfını sürdürmüştür. Zira 2008 yılında kıta ülkeleri ile 140 milyar doları aşan ticaret hacmine karşılık (United States Census Bureau, 2019), bu devletin kıtadaki ve uluslararası siyasetteki en önemli rakibi olarak ön plana çıkmaya başlayan Çin'in kıta ile ticaret hacmi 100 milyar dolar dolaylarında seyretmekteydi (China Africa Research Initiative, 2019). Bu ülkelerin Sahraaltı Afrika ülkeleri ile olan ticareti göz önünde bulundurulduğunda da benzer bir durum söz konusuydu. ABD bu coğrafyadaki ülkelerin ithalat ortakları sıralamasında aktör bazında ikinci en büyük ortak, ülke bazında ise en büyük ortak konumundaydı. Bu doğrultuda, 99 milyar dolarlık ithalat hacmi ile ilk sırada yer alan Avrupa Birliği'ni 85,7 milyar dolar ithalat hacmi ile ABD, 43,6 milyar dolar ithalat hacmi ile Çin, 19,3 milyar dolar ithalat hacmi ile Hindistan, 13,5 milyar dolar ithalat hacmi ile Japonya ve 10,3 milyar dolar ithalat hacmi ile Brezilya takip etmekteydi. Bölge ülkelerinin ihracat ortakları bağlamında düşünüldüğünde ise ABD AB ve Çin'in ardından üçüncü en büyük aktör konumundaydı. Bu kapsamda, 85,3 milyar dolarlık ihracat hacmi ile belirtilen bölgenin en büyük ihracat ortağı olan AB'yi, 34,5 milyar dolarlık ihracat hacmi ile Çin, 18,2 milyar dolarlık ihracat hacmi ile ABD, 11,9 milyar dolarlık ihracat hacmi ile Hindistan, 9,3 milyar dolarlık ihracat hacimleri ile Japonya ve Güney Kore izlemekteydi (Jones, 2010: 8-10).

Sonuç olarak, 2002 ve 2006 yıllarında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde Afrika ile ekonomik ilişkileri geliştirme ve kıta ülkelerini küresel ekonomik sisteme entegre etme amaçları taşıyan Bush yönetimi bu amacına nispeten ulaşmış gibi görünüyordu. Zira kıta ülkeleri ile karşılıklı ticaret hacmi yaklaşık dört kat arttırılmıştı ve ABD Afrika ülkelerinin en büyük ticaret ortağı olma vasfını elinde bulunduruyordu. Her ne kadar bu ülkenin kıta ülkeleri ile olan ticareti büyük oranda enerji ürünlerine odaklansa ve dış ticaret açığı ABD'nin aleyhine her yıl biraz daha büyüse de, selefi Bill Clinton yönetiminin çizdiği AGOA kapsamındaki ekonomik yoldan ilerleyen Bush yönetimi, halefi Obama yönetimine Afrika'da başarılı olarak nitelendirilebilecek bir ekonomik miras devrediyordu.

OBAMA DÖNEMİNDE ABD AFRIKA TİCARETİ

Samuel P. Huntington'ın Beyaz, Anglosakson ve Proteston olarak nitelendirdiği (Huntington, 2004: 10) klasik Amerikalı tiplemesine uymayan iki başkandan biri olan Obama, 4 Kasım 2008'de gerçekleşen başkanlık seçimlerinde oyların %52,9'unu alarak Cumhuriyetçi rakibi McCain'i saf dışı bıraktı ve ABD'nin hem 44. Devlet başkanı hem de ilk Afro-Amerikan devlet başkanı olarak 2009 yılının ocak ayında Beyaz Saray'daki görevine başladı (Nagourney, 2008). Oldukça sert bir başkan profili çizen selefi Bush'un aksine, seçim kampanyası boyunca stratejisini kalpleri ve akılları fethetmek olarak ifade eden, çok taraflılığa riayet eden, müzakere seçeneklerini açık tutan Obama, güç

politikalarının yanı sıra ekonomi ve çevre politikalarına da sıkça atıf yapan ve kıtaya uzanan kökleri nedeniyle gerek Afrika'da gerekse dünyada sempati toplayan bir başkan adayı görüntüsü ortaya koyuyordu. Bu nedenle, bilhassa Afrika'daki devlet adamlarının ve kıta halklarının bu yeni başkandan beklentisi oldukça yüksekti. Afrikalı devlet adamları Obama'nın başkanlığının Afrika-ABD ilişkileri için yeni bir dönüm noktası olacağına, iki taraf arasında iş birliğini arttıracığına ve ekonomik, askeri, siyasi vb. alanlarda ilişkilerin yeni bir boyuta doğru evrileceğine ilişkin çeşitli varsayımlarda bulunmaktaydılar (Makgetlaneng, 2009). Söz konusu varsayımların odak noktasını ise ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticaretin ve Washington yönetiminin kıtada gerçekleştireceği yatırımların artırılması beklentisi oluşturmaktaydı.

Başkan Obama tarafından 2010 ve 2015 yıllarında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejileri ile 2012 yılında yayınlanan ABD'nin Sahraaltı Afrika Stratejisi incelendiğinde, kıta ülkeleriyle yapılacak ticaretin ve kıtaya yönelik yatırımların teşvik edilmesiyle Afrikalı devletlerin küresel ekonomik sisteme tam manasıyla entegrasyonunun sağlanmasının amaçlandığı görülebilmekteydi (Obama, 2010; Obama, 2015; Obama, 2012). Bu bağlamda, kıta ülkelerinin ekonomik olarak sağlam temeller üzerine oturtulmasıyla ABD ile olan ilişkilerinin daha yoğun ve nitelikli bir hale getirebileceği savunulmaktaydı. Bu nedenle, kıtanın ekonomik büyümesi, yatırımların artırılması iş olanaklarının çeşitlendirilmesi ve Afrika'daki serbest pazarlara başarılı bir şekilde ulaşılması ABD'nin Afrika'daki ulusal öncelikleri olarak ifade edilmekteydi (Obama, 2010). Bahsi geçen hedefler doğrultusunda, tıpkı selefi Bush döneminde olduğu gibi, Obama döneminde de AGOA sahiplenilmekte ve her iki ulusal güvenlik stratejisinde ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin merkezine yerleştirilecek şekilde vurgulanmaktaydı. 2015 yılında süresi dolan AGOA'nın uzatılması da bu yönde atılan bir adım olarak göze çarpmaktaydı (Meltzer, 2015). Ancak Bush yönetiminden farklı olarak, Obama yönetimi Afrika'ya yönelik dış yardımların azaltılması gerektiğini savunmaktaydı. Bu noktadan hareketle, kıta ülkeleri ile olan ilişkilerin ast-üst ilişkisi doğurabilecek olan dış yardımlara değil, karşılıklı iki eşit aktörün ilişkisi olarak nitelendirilebilecek olan ticarete dayanması gerektiği ifade edilmekteydi. Bu nedenle, Başkan Obama ülkesinin Afrika ile olan ticaretini arttırmaya yönelik çabalar ortaya koyacağını ilan ederken, dış yardım bahsine tam zıttı bir şekilde yaklaşmaktaydı (Obe, 2016).

ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler söz konusu olduğunda, Obama'nın Washington'da yaptığı hesap Afrika'dan dönmüştü. 2008 yılında ABD piyasalarında patlak veren ekonomik krizin olumsuz yansımaları, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ve Obama yönetiminin izlediği yerli enerji politikaları gibi nedenler Washington yönetimi ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilere olumsuz yansımıştı. Başkan Bush'tan kıta ülkeleriyle 141 milyar dolar değerinde bir ticaret hacmi devralan Obama, iktidarda geçirdiği ilk yılın ardından kıta ülkeleriyle olan ticaret hacmini 86 milyar dolara düşürmüştü. Obama yönetiminin iktidarının son yılı olan 2016 yılına gelindiğinde ise bu rakam Bush yönetiminin kıta ülkeleri ile olan ticaret hacminin üçte bir oranına kadar gerileyerek 48 milyar dolara kadar inmişti (United States Census Bureau, 2019). Bununla beraber, Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de ekonomik anlamda ağırlıklı olarak kıta ile olan ticaretin yüzde 70'ini teşkil eden Sahraaltı Afrika ülkeleri ile gerçekleştirilen ticarete odaklanılmışsa da, ABD'nin bu bölge ile olan ticareti yine Bush döneminde olduğu gibi dünyanın diğer ülke ve bölgeleriyle olan ticaretinin içerisinde oldukça küçük bir orana karşılık gelmekteydi. Örneğin, 2015 yılında ABD'nin Sahraaltı Afrika ülkelerine gerçekleştirdiği ihracatın dünyanın geneline gerçekleştirdiği ihracat içerisindeki oranı %1,2 iken, bu bölge ülkelerine gerçekleştirdiği ithalatın toplam ithalatı içerisindeki oranı %3 civarındaydı (Office of the United States Trade Representative, 2019). Obama döneminde ABD ile Afrika ülkeleri arasında gerçekleşen ticaret miktarındaki gerilemenin daha iyi anlaşılabilmesi adına,

karşılıklı ticaret hacminin yıllar içerisindeki değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (United States Census Bureau, 2019):

Tablo 3: Obama Döneminde ABD Afrika Ticaret Hacmi: 2009-2016

Yıl	Ticaret Hacmi (Milyar \$)
2009	86.7
2010	113.73
2011	125.8
2012	99.5
2013	85.3
2014	72.6
2015	52.5
2016	48.8

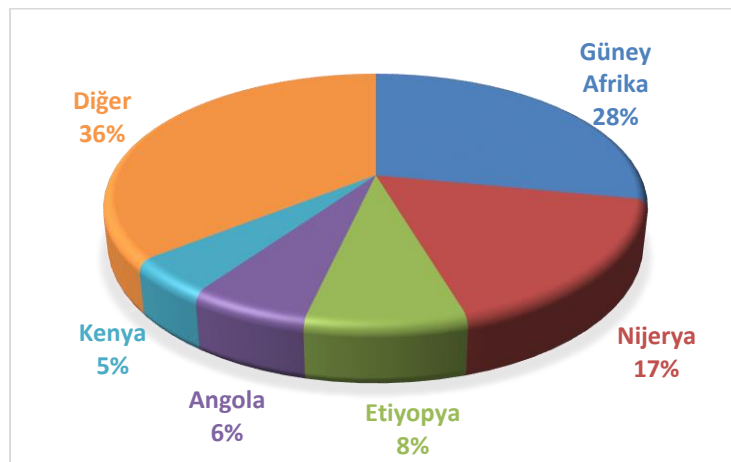
Obama'nın iktidarda olduğu dönemde ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacminin bariz bir şekilde azalmasının en önemli nedeni enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik girişimlerdi. Siyahi başkan ülkesinin dünya üzerinde tüketilen toplam enerjinin %20'sini tükettiğini, buna karşılık üretilen toplam enerjinin yalnızca %2'sini ürettiğini ifade etmekte ve ABD'nin enerjide ithalata bağlı olmasına yol açan bu durumu ulusal bir güvenlik sorunu olarak vurgulamaktaydı (Kessler, 2012). Bu nedenle, Beyaz Saray'daki iktidarı süresince çeşitli yöntemler izleyerek yerli enerji üretiminin artırılması yoluna gitti ve bu girişimlerinde görece başarılı oldu. ABD'nin enerji üretimindeki başarısı, Afrika'dan ithal ettiği enerjinin aynı oranda azalması anlamına gelmekteydi. Bu durum, ülkesinin kıta ülkeleri ile olan ticaret hacmine azalma olarak yansısı da, ticaret açığı söz konusu olduğunda Bush döneminde ABD'nin aleyhine belirgin bir şekilde var olan ticaret açığı, Obama döneminde hızla azalmakta, hatta bazı yıllarda ticaret fazlası haline dönüşmekteydi. Öte yandan, azalan enerji ithalatı kadar petrolün varil fiyatlarındaki dengesizliğin (ani artış ya da azalışların) de bu durumun ortaya çıkmasındaki rolü yadsınamazdı. Sonuç olarak, iktidarının ilk yılında Afrika'daki devletler ile olan ticaretinde 24,3 milyar dolarlık ihracatına karşılık olarak gerçekleştirdiği 62,3 milyar dolarlık ithalat hacmi ile 38 milyar dolar ticaret açığı veren Obama yönetimi, iktidarının son yılına gelindiğinde bu rakamı 22,2 milyar dolarlık ihracat hacmine karşılık gerçekleştirdiği 26,5 milyar dolarlık ithalat hacmi ile yalnızca 4,3 milyar dolara kadar azalttı (United States Census Bureau, 2019). Aşağıdaki tabloda Obama yönetiminin iktidarda olduğu süre zarfında Afrika ülkeleri ile olan ithalat ve ihracat hacimleri dış ticaret açığı/fazlası ile birlikte verilmektedir (United States Census Bureau, 2019):

Tablo 4: Obama Döneminde ABD-Afrika Ticaret Dengesi: 2009-2016

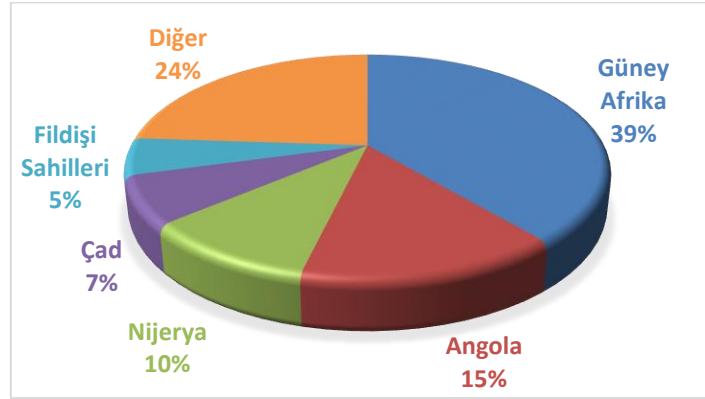
Yıl	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	Ticaret Açığı/Fazlası (Milyar \$)
2009	24.3	62.3	-38
2010	28.3	85	-56.7
2011	33.3	93	-60
2012	32.8	66.8	-34
2013	35.2	50	-14.8
2014	38.1	34.6	3.5
2015	27.1	25.3	1.7
2016	22.2	26.5	-4.3

Her ne kadar, Obama yönetiminde ülkedeki enerji üretiminin artmasıyla birlikte ABD'nin Afrika ülkeleri ile olan ticaret hacmi net bir düşüş gösterse de, bu ülkenin kıta ülkeleri ile olan ticaretinde enerji ürünleri ve değerli madenler hala önemli yer tutmaktaydı. Washington yönetiminin kıta ile olan ticaretinin önemli bir kısmını oluşturan Sahraaltı Afrika ülkeleri ile olan ticareti incelendiğinde de bu durum daha iyi anlaşılabilir. Örneğin Obama yönetiminin iktidarının son yıllarına denk gelen 2015 yılında Sahraaltı Afrika ile ticaret hacminin yaklaşık 19 milyar dolarını bu bölgeden ithal ettiği ürünler teşkil etmekteydi (Office of the United States Trade Representative, 2019). Bu dönemde, söz konusu bölgeden ithal edilen ürünlerin %56'sını ham petrol, %22'sini altın ve elmas başta olmak üzere değerli madenler, %10'unu çeşitli taşıtlar ve ekipmanları, %8'ini kakao ve %4'ünü demir-çelik ürünleri oluşturmaktaydı. Öte yandan, Bush dönemiyle kıyaslandığında, Obama döneminde özelde bu bölgedeye genelde ise Afrika'ya ihraç edilen ürün çeşitliliği benzer bir yapıda tezahür etmekteydi. Bu kapsamda, örneğin, 2015 yılında ABD'nin Sahraaltı Afrika'ya ihraç ettiği başlıca ürünlerin %33'ünü makine ve ekipmanları, %25'ini uçak ve parçaları, %21'ini profesyonel taşıtlar ve ekipmanları, %12'sini işlenmiş petrol ve %8'ini elektrikli makineler oluşturmaktaydı (Office of the United States Trade Representative, 2019). Her ne kadar burada yalnızca 2015 yılına dair istatistikler verilmişse de, Obama döneminin tamamı için benzer verilerden bahsetmek mümkündür.

Obama yönetiminin Afrika ile olan ticaretinde ön plana çıkan ihracat ve ithalat ortakları incelendiğinde de Bush dönemi ile nispeten benzer bir tabloya rastlamak mümkündür. Bu dönemde, ABD'nin Afrika ülkelerine yönelik ihracatında ön plana çıkan ülkeler Güney Afrika, Etiyopya, Nijerya, Angola ve Kenya olurken, ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ithalat ilişkisinde ön plana çıkan ülkeler ise Güney Afrika, Angola, Nijerya, Çad ve Fildişi Sahilleri olmuştur (Office of the United States Trade Representative, 2019). Anlaşılacağı üzere, tıpkı Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de bazı kaynak zengini ülkeler ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Ne var ki, Bush döneminden farklı olarak Obama döneminde gerek ithalatta gerekse ihracatta Güney Afrika rüzgarının estiği söylenebilir. Bilhassa ithalat ortaklarında Nijerya ya da Angola gibi petrol zengini ülkelerin yerine Güney Afrika'nın yer alması, Obama yönetiminin enerji üretim vizyonunun bir parçası olarak değerlendirilebilir. Aşağıdaki tabloda Obama döneminde ABD'nin Sahraaltı Afrika ülkeleri ile olan ticaretinde ön plana çıkan ithalat ve ihracat ortakları gösterilmiştir (Office of the United States Trade Representative, 2019):

Grafik 3: ABD'nin Afrika'da İhracat Alanındaki Ortaklarının Oransal Dağılımı: 2015

Grafik 4: ABD'nin Afrika'da İthalat Alanındaki Ortaklarının Oransal Dağılımı: 2015

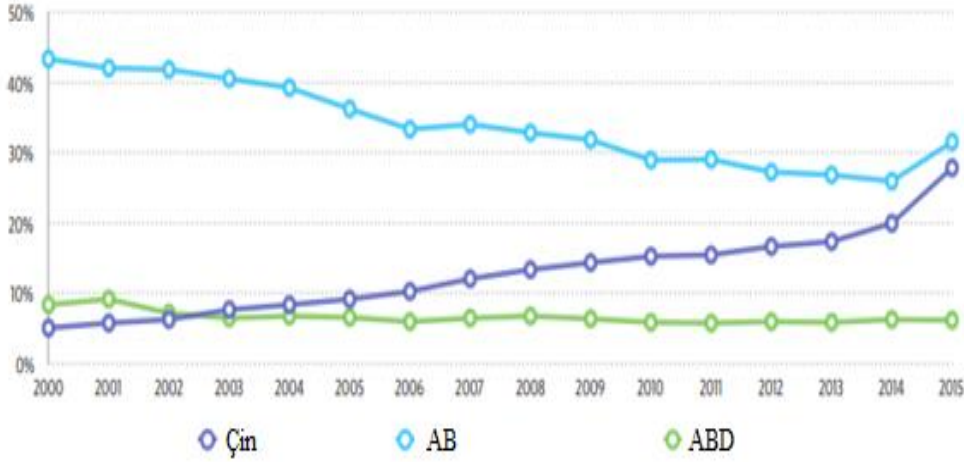
Obama döneminde ABD ticari ilişkiler bağlamında Afrika'da rakiplerine karşı alan kaybeden bir performans sergiledi. Bilhassa Çin'in 2000li yıllarda gerçekleştirdiği ekonomik atılımın Obama döneminde zirveye ulaşması ve bu ülkenin 2008 yılında patlak veren ABD menşeli küresel ekonomik krizi mümkün olan en az hasarla atlattığı, Pekin'i zamanla kıtanın en büyük ticaret ortağı haline getirdi. Örneğin 2013 yılında Çin'in Afrika ülkeleri ile gerçekleştirdiği ticaret hacmi 200 milyar doların üzerine çıkarken (China Africa Research Initiative, 2019), ABD'nin kıta ülkeleri ile gerçekleştirdiği ticaret hacmi 100 milyar doların aşağısına indi (United States Census Bureau, 2019). Sahraaltı Afrika söz konusu olduğunda da benzer bir tablo söz konusuydu. Aşağıdaki tabloda Obama'nın Başkanlık süreci boyunca ABD ve Çin'in Sahraaltı Afrika bölgesine yönelik olarak gerçekleştirdiği ithalat-ihracat miktarları gösterilmekte, Çin'in Afrika ABD karşısında elde ettiği ekonomik başarı ortaya konulmaktadır (World Bank, 2019):

Tablo 5: Obama Döneminde ABD ve Çin'in Sahraaltı Afrika'ya yönelik Ticaret Verileri (Milyar \$)

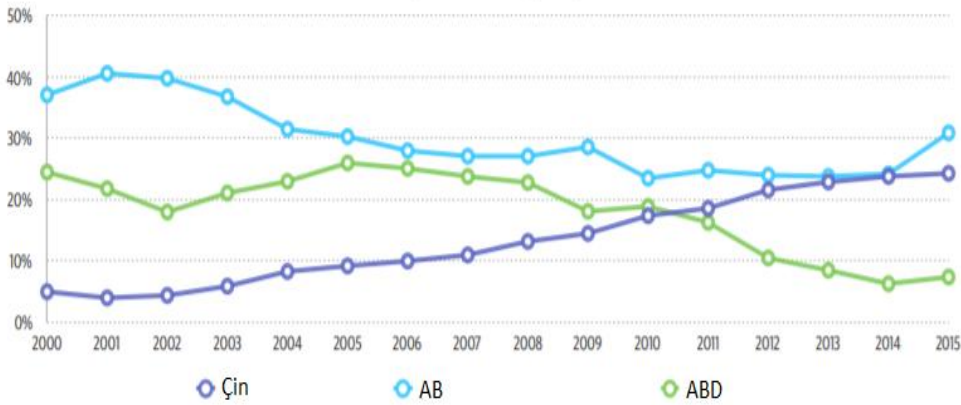
	Amerika Birleşik Devletleri				Çin Halk Cumhuriyeti			
	İhracat		İthalat		İhracat		İthalat	
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran
2009	14,9	%1,41	48,4	%3,02	33,2	%2,76	37,9	%3,78
2010	16,9	%1,33	66,8	%3,39	43,7	%2,78	59,8	%4,29
2011	21,03	%1,42	75,7	%3,35	55,7	%2,94	86,9	%4,99
2012	22,3	%1,45	49,5	%2,18	61,5	%3	100,9	%5,55
2013	23,7	%1,5	39,2	%1,73	67,4	%3,05	108,5	%5,57
2014	25,2	%1,56	27,4	%1,14	78,5	%3,36	110,1	%5,62
2015	17,8	%1,19	27,4	%0,84	78,3	%3,45	66,1	%3,94
2016	13,2	%0,92	19,3	%0,83	64	%3,05	54,2	%3,42
Toplam	155,03	-	353,7	-	482,3	-	624,4	-

Bu doğrultuda, Bush döneminde kıtanın en büyük ticaret ortağı olan ABD'nin Obama döneminde ithalat ve ihracat alanında Çin ve AB gibi temel aktörlerin gerisine düştüğü açıkça görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre ABD gerek ithalat gerekse ihracat alanında ancak AB ve Çin'in ardından Afrika'nın en büyük üçüncü partneri olabildi. Bu yılda, Sahraaltı Afrika'ya yönelik olarak

gerçekleştirilen toplam ihracatın ve ithalatın içerisindeki ABD payı %10'un altında kaldı. Buna karşın AB ve Çin gibi aktörler ise ABD'nin iki katından fazla bir yüzdeye sahip oldu (Office of the United States Trade Representative, 2016: 11). Belirtilen oranlar ABD'nin Afrika ile olan ticaretinde enerjinin önemini bir kez daha ortaya koymaktaydı. Zira bu ülkenin Afrika'dan yüksek miktarda enerji ithalatı yaptığı yıllarda, ABD bölge ülkelerinin en önemli ticari partneri durumundaydı. Kıtadan ithal edilen enerjinin düşmesi ise ülkenin sahip olduğu bu vasfın rakiplerince elinden alınmasına neden oldu. Aşağıdaki grafiklerde, Bush ve Obama dönemlerinde AB, ABD ve Çin'in Sahraaltı Afrika'ya yönelik ihracat ve ithalat rakamları içerisindeki oranı gösterilmektedir (Office of the United States Trade Representative, 2016: 12-13):

Şekil 1: Üç Büyük Aktörün Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İhracat İçerisindeki Payı: 2000-2015

Şekil 2: Üç Büyük Aktörün Sahraaltı Afrika'dan İthalat İçerisindeki Payı: 2000-2015

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, ABD Afrika'da en etkili dış aktör olarak kalmış, 2000li yıllarda ise Çin başta olmak üzere çeşitli aktörlerin yükselişleri ve kıta ülkeleri üzerindeki etkilerini arttırmaları Washington yönetiminin kıtadaki en nüfuzlu güç olma vasfını tehdit eder bir hale gelmiştir. Bilhassa Çin'in Afrika ile olan ilişkilerinde ticari ilişkileri ön plana çıkarması, ABD ile kıta ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin önemini arttırmış ve bu ilişkileri irdelemeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Milenyumun başlangıcından günümüze kadar uzanan süreç büyük oranda Bush ve

Obama'nın başkanlıkları ile geçtiğinden, bu iki başkanın Afrika'ya yönelik stratejileri ülkelerinin kıta ile olan ticari ilişkilerini doğrudan etkilemiştir.

11 Eylül saldırılarının ardından demokrasinin ve karşılıklı ticaretin teşvik edilmesini terörizmin panzehri olarak gören Bush yönetimi, Afrika ile olan ticari ilişkilerine ağırlık vermiş ve kıta ile olan ticaret hacmini 37,5 milyar dolardan 141,7 dolara çıkarmıştır. Bush yönetiminin bu başarısında Clinton tarafından çıkarılan AGOA'ya sahip çıkması önemli rol oynamıştır. Kıtaya yönelik ekonomik ilişkilerindeki temel stratejisini karşılıklı ticaretin artırılması ve buna karşılık dış yardımların azaltılması olarak belirleyen Obama yönetimi ise, kıta ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. İktidarının ilk yılı olan 2009 yılında kıta ülkeleriyle ticaret hacmi 86,7 milyar dolar olan Obama yönetimi, iktidarının son yılı olan 2016 yılında bu rakamı 48,8 milyar dolara kadar düşürmüş ve Bush yönetimine kıyasla oldukça başarısız sayılabilecek bir performans sergilemiştir. Daha da ilginç, Obama döneminde kıtaya yönelik olarak sağlanan dış yardımlar hedeflendiği gibi azaltılmamış, aksine yaklaşık %35 oranında artış göstermiştir.

Obama yönetiminin Afrika ile olan ticari ilişkilerinde görülen performans düşüklüğünde 2008 yılında patlak veren finansal krizin etkileri, petrol fiyatlarındaki ani iniş çıkışlar ve izlenen enerji politikaları önemli rol oynamaktaydı. Bilhassa enerjide dışa bağımlılığı ABD'nin ulusal güvenliğine karşı bir tehdit olarak gören Afro-Amerikalı başkanın yerli enerji üretimine yönelik politikalar izlemesi, ABD'nin kıta ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacmini hızla düşürürken, bu ülkenin kıta ülkeleri ile olan ticaretindeki açığı da aynı hızla azaltmıştır. Öyle ki, Bush'un iktidar bıraktığı 2008 yılında 85,1 milyar dolar olan ticaret açığı, Obama'nın iktidarı bıraktığı 2016 yılında 4,3 milyar dolara kadar inmiştir. Ne var ki, gerek ticaret hacmindeki gerekse ticaret açığındaki büyük oranda yerli enerji üretiminden kaynaklanan bu düşüşe rağmen, ABD-Afrika ticaretinde en büyük kalemi her iki dönemde de petrol başta olmak üzere enerji ürünleri oluşturmaktaydı. İhracatta ise benzer bir şekilde çeşitli sanayi ürünleri her iki başkanın kıta ülkeleriyle ticaretinde hâkim pozisyonda olmasına rağmen, ithalat miktarının aksine ihracat miktarında başkanlar arasında keskin farklılıklar göze çarpmamaktaydı.

Her iki başkan döneminde de ticarete öncelikli olarak Nijerya ya da Angola gibi kaynak zengini ülkelere odaklanıldığı görülmektedir. Güney Afrika da Bush ve Obama dönemlerinde ticarete ön plana çıkan bir ülke olarak dikkat çekmekte, özellikle Obama döneminde bu ülke ithalatta ve ihracatta ABD'nin en önemli partneri haline gelmekteydi. Öte yandan, küresel aktörlerin Afrika ile olan ticari ilişkilerindeki rekabet incelendiğinde de, Bush ve Obama dönemlerinde keskin dönüşümlerin yaşandığı görülebilmektedir. Bush döneminde kıta ülkeleri ile olan ticari ilişkilerini arttıran ABD, bir bütün olarak Avrupa Birliği ülkeleri hariç tutulduğunda, Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olarak göze çarpmaktaydı. Obama dönemine gelindiğinde ise, bilhassa enerji ithalatındaki ve enerji fiyatlarındaki ani düşüşlerin etkisiyle, ABD Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olma vasfını Çin'e kaptırdı. Sonuç olarak gelinen noktada, Washington yönetimi kıtada hala etkili bir aktör olsa da, Bush döneminden Obama dönemine uzanan süreçte kıta ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinde -ve dolayısıyla kıta ülkeleri üzerindeki nüfuzunda- bir kırılma yaşandığı ve ABD'nin ekonomik anlamda kıtadaki öncelikli konumunu kaybettiği açıktır. Üstelik, Trump yönetiminin açıkladığı Afrika stratejisinde eski başkanlar olan Bush ve Obama ile benzer hedefler ve politikalar ortaya koyduğu da göz önünde bulundurulduğunda, mevcut durumun yakın gelecekte de değişmemesi beklenmemektedir.

KAYNAKÇA

- Bush, G. W. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. 15.12.2019 tarihinde <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf> adresinden alınmıştır.
- Bush, G. W. (2006). *The National Security Strategy of the United States of America*. 15.12.2019 tarihinde <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/> adresinden alınmıştır.
- Carothers, T. (2007). *US democracy Promotion during and after Bush*. Washington DC: Carnegie Endowment For International Peace.
- China Africa Research Initiative. *Data: China Africa Trade*. 15.12.2019 tarihinde <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> adresinden alınmıştır.
- Corey, C. W. (2009). *Africa: Bush Legacy is Comprehensive Partnership*. 15.12.2019 tarihinde <https://agoa.info/news/article/4242-africa-bush-legacy-is.html> adresinden alınmıştır.
- Daalder, I. H. & Lindsay, J. M. (2003). *America unbound: The Bush revolution in foreign policy*. Washington: The Brookings Institution Press.
- Ensor, L. (2013). *US Food Producers Lobby Against AGOA*. 15.12.2019 tarihinde <https://agoa.info/news/article/5322-us-food-producers-lobby-against-agoa.html> adresinden alınmıştır.
- Erin D. (2020). *Volume of U.S. imports of trade goods from Africa from 1997-2016*, *The Statistic Portal*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/187734/volume-of-us-imports-of-trade-goods-from-africa-since-1997/> adresinden alınmıştır.
- Gerstenfeld, A. & Njoroge, R. J. (2003). African Growth and Opportunity Act(AGOA). *The International Journal of Business Disciplines*, 1-19. 15.12.2019 tarihinde, <https://agoa.info/images/documents/2897/paper03.pdf> adresinden alınmıştır.
- Huntington, S. P. (2004). *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı* (Çev. A. Özer). İstanbul: Global Yayın Ajansı.
- Jones, V. C. (2010). *U.S. Trade and Investment Relationship with Sub-Saharan Africa: The African Growth and Opportunity Act*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.files.ethz.ch/isn/100275/2010-02-04-US-Trade-Sub-Sahara.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kessler, G. (2012). *U.S. oil resources: President Obama's non sequitur facts*. 15.12.2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/blogs/fact-checker/post/us-oil-resources-president-obamas-non-sequitur-facts/2012/03/14/gIQAp14CS_blog.html adresinden alınmıştır.
- Langton, D. (2008). *U.S. Trade and Investment Relationship with Sub-Saharan Africa: The African Growth and Opportunity Act and Beyond*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.hSDL.org/?abstract&did=716315> adresinden alınmıştır.
- Makgetlaneng, S. (2009). *Africa's expectations of Obama are unfounded*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.pambazuka.org/governance/africas-expectations-obama-are-unfounded> adresinden alınmıştır.
- Meltzer, J. P. (2015). *Reforming the African Growth and Opportunity Act to Grow Agriculture Trade*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2015/02/23/reforming-the-african-growth-and-opportunity-act-to-grow-agriculture-trade/> adresinden alınmıştır.
- Meltzer, J. P. (2016). *Deepening the United States-Africa Trade and Investment Relationship*. 15.12.2016 tarihinde <https://www.brookings.edu/testimonies/deepening-the-united-states-africa-trade-and-investment-relationship/> adresinden alınmıştır.
- Nagourney, A. (2008). *Obama Wins Elections*. 15.12.2019 tarihinde <http://www.nytimes.com/2008/11/05/us/politics/05campaign.html> adresinden alınmıştır.
- Obama, H. B. (2010). *The National Security Strategy of the United States of America*. 15.12.2019 tarihinde https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf adresinden alınmıştır.
- Obama, H. B. (2012). *U.S. Strategy Towards Sub-Saharan Africa*. 15.12.2019 tarihinde <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/209377.pdf> adresinden alınmıştır.

- Obama, H. B. (2015). *The National Security Strategy of the United States of America*. 15.12.2019 tarihinde https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf adresinden alınmıştır.
- Obe, A. V. (2016). *Trade Not Aid: Obama's Africa Legacy*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/trade-not-aid-obama-s-africa-legacy> adresinden alınmıştır.
- Office of the United States Trade Representative. *Trade Statistics with Africa*. 15.12.2019 tarihinde <https://ustr.gov/countries-regions/africa> adresinden alınmıştır.
- Office of the United States Trade Representative. (2016). *Beyond AGOA: Looking to the Future of U.S. – Africa Trade and Investment*. 15.12.2019 tarihinde <https://ustr.gov/sites/default/files/2016-AGO-Report.pdf> adresinden alınmıştır.
- Tandoğan, M. (2018). *Türkiye Yükselen Afrika'da Şahlandı*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/turkiye-yukselen-afrikada-sahlandi/> adresinden alınmıştır.
- Türkmen, F. (2005). ABD Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim. *Doğu Batı*, 8(32), 157-181.
- United States Census Bureau, *Trade in Goods with Africa*, 15.12.2019 tarihinde <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html> adresinden alınmıştır.
- United States International Trade Commission. *Trade Dataweb*, 15.12.2019 tarihinde <http://www.usitc.gov> adresinden alınmıştır.
- Williams, B. R. (2015). African Growth and Opportunity Act(AGO): Background and Reauthorization. *CRS Reports for Congress*, 1-27. 15.12.2019 tarihinde <https://fas.org/sgp/crs/row/R43173.pdf> adresinden alınmıştır.
- World Bank. *Trade Statistics by Country/Region*. 15.12. 2019 tarihinde <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en> adresinden alınmıştır.
- Yücel, O. K. (2018). *Yükselen Afrika'da Gerileyen Küresel Güç ABD*. 15.12.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/yukselen-afrikada-gerileyen-kuresel-guc-abd/> adresinden alınmıştır.